

199

könyv
könyvtár
könyvtáros

2002
február

Nemzet, kultúra, örökség

MILLENNIUMI KÖNYVMUSTRA

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

11. évfolyam 2. szám

2002. február

Tartalom

Könyvtárpolitika

Nemzet, kultúra, örökség.....	3
Dippold Péter: A könyvtárak változó szerepe az információs társadalomban	5

Fórum

Lakatos Éva: Könyvtáros főiskola – a semmiből	10
--	----

Műhelykérdések

Sándori Zsuzsanna: Mi a tudásmenedzsment?	13
--	----

Extra Hungariam

Sonnevend Péter: Brit könyvtári fejlemények	30
--	----

Perszonália

Jónás Károly: Egy könyvtárosi pálya hosszú évei. Interjú a 80 éves Vályi Gáborral, az Országgyűlési Könyvtár nyugdíjas főigazgatójával	36
Vályi Gábor: Forgácsok visszaemlékezéseimből	44

Könyv

Könyvtárosok kézikönyve 3.	47
Sütheó Péter: Ungváry Rudolf–Orbán Éva: Osztályozás és információkeresés	51

Hírek a Könyvtári Intézetből	56
------------------------------------	----

From the contents

Péter Dippold: The changing role of libraries in the information society (5);
Zsuzsanna Sándori: What is knowledge management? (13)

Cikkeink szerzői

Dippold Péter, a Könyvtári Intézet igazgatója; *Jónás Károly*, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője; *Lakatos Éva*, az OSZK munkatársa; *Sándori Zsuzsanna*, a Richter Gedeon Rt. műszaki könyvtárának munkatársa; *Sonnevend Péter*, a Kaposvári Egyetem tanszékvezető tanára; *Sütheő Péter*, a Berzsenyi Dániel Főiskola docense; *Vályi Gábor*, az Országgyűlési Könyvtár ny. főigazgatója

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Györi Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Könyvtári Intézet, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Felelős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatja a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 3600 forint. Egy szám ára 300 forint
HU-ISSN 1216-6804

Nemzet, kultúra, örökség

Kölcsey Hymuszának születésnapja immáron régóta a Magyar Kultúra Napja, január 23., illetve az ünnepnap vigiliája, 22. jelentős kulturális rendezvények, megemlékezések, seregszemlék alkalmá. Az idei évben egyúttal egy össznemzeti nagy ügynek, az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Múzeum bicentenáriumának nyitó ünnepsége is volt. A Nemzeti Kulturális Örökség minisztere, *Rockenbauer Zoltán* megkoszorúzta Széchényi Ferencnek a Múzeum-kertben álló szobrát, és koszorúkat helyeztek el ugyanott az Országgyűlés elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia, az Országos Széchényi Könyvtár, az Iparművészeti, a Szépművészeti, a Néprajzi és a Természettudományi Múzeum képviselőiben is. A bicentenáriumi nyitányának *Kovács Tibor*, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója nevezte az alkalmat ünnepi beszédében, és teljes joggal, hisz idén számos igen tartalmas program fogja ünnepelni, bemutatni, hogy Széchényi Ferenc 1802-ben, kétszáz évvel ezelőtt megalapította az Országos Széchényi Könyvtárat és a Magyar Nemzeti Múzeumot, e ma két testvérintézményt, amelyek szerepe a kulturális örökség gyűjtésében, feltárásában, gondozásában, őrzésében és közkinccsé tételében nehezen túlbecsülhető. A bicentenáriumi rendezvények, ünnepségek, kiállítások, konferenciák, kiadványok (stb.) természetesen nem intézményi önbemutatók lesznek csupán. A két intézmény nemcsak szimbolikusan, de a legkézzelfoghatóbb gyakorlatiassággal is a nemzeti kultúrát képviseli, bicentenáriumi az egész magyar és Kárpát-medencei kultúra ügye és ünnepe. Többek közt annak a jegyében is, amit *Monok István*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója hangsúlyozott igen nyomatékosan ünnepi beszédében: a kulturális javak tulajdonlása nem egyszerűen tulajdonjogi kérdés – mondotta a főigazgató, aki azt is fontosnak tartotta hozzátenni, hogy ezt a megállapítást napjainkban is ki kell mondani és képviselni kell. És nem csak azért, mert ezt az álláspontot képviselte az Országgyűlés akkor is, amikor elfogadta Széchényi Ferenc felajánlását.

Ugyancsak a Magyar Kultúra Napján került sor a *Millenniumi Könyvszemle* című könyvkiállítás megnyitására is az Iparművészeti Múzeumban. Mintegy 1300 könyvet csodálhattak meg a kiállítás látogatói abból a több mint 200 műből, amelyek mindegyike a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának támogatásával jelent meg. Akik a sajnos nagyon rövid ideig nyitva tartó kiállítást nem tekintették meg, azok egy remek „katalógusból”, a könyveket témakörök szerint csoportosító bibliográfiai lajstromból tájékozódhattak. Természetesen ezúttal sem arról volt szó, hogy a NKÖM mintegy „eldicskedett” azzal, mit és mennyit támogatott, micsoda kultúraőrző, kultúrateremtő munkálkodást végzett 1998 és 2001 vége között. Megnyitó beszédében ezt *Rockenbauer Zoltán* így fejezte ki: „A könyv az örök és mindig hasznos kísértés. A Millennium jóvoltából ezerszám születtek efféle kísértő alkalmak. Magánkezdeményezésekből éppúgy, mint önkormányzati vagy állami segítségével. Sokan, sokféleképpen szerették volna a leírt szóval is emlékeztetessé tenni az évfordulót, amelyben számot vehettünk a magyar kultúra czeréves törté-

netével. Mások pedig igyekeztek megragadni a lehetőséget, amelyet az évfordulóból adódóan a megnövekedett pénzügyi források kínáltak. Ez a válogatás most közel kétezer címet foglal magában: csupa olyan könyvét, amelynek létrejöttében a minisztérium segíthetett. A magánkezdeményezések, önkormányzatok és az állam összefogásának eredménye e sok értékes olvasnivaló...”. A kiadvány, a könyvek lajstroma (*Nemzet, kultúra, örökség. Millenniumi könyvmustra*. Hungarofest Kht., 2002.) természetesen alapos elemzést érdemelne. Erre itt és ezúttal nem keríthetünk sort. Ám néhány megállapítás szinte magától, önként adódik. A NKÖM logójával (is) megjelent könyvek tematikailag szinte a teljes spektrumot felölelik. Találhatók köztük könyvjegyzékek, kézikönyvek, lexikonok, hazai és határon túli magyar szépirodalmi és gyermekirodalmi munkák, irodalomtörténeti, nyelvészeti alkotások, építészeti, szobrászati, festészeti, grafikai, iparművészeti, fotó-, tánc-, színház-, zene- és filmművészeti albumok és összefoglalások, régészeti, köz- és helytörténeti, művelődés- és egyháztörténeti kiadványok, szociológiai munkák, néprajzi művek, filozófiai, természettudományi alkotások és az esszéirodalmat képviselő opuszok egyaránt. A széles skálán elhelyezkedő tematikai kínálat azonban korántsem valamiféle „egyenlődiről” tanúskodik. A támogatott könyvek lajstromából világosan kivehető a súlypontok és a tárgykörök nehézkedési pontjai. Persze nem valamiféle „kidekázott” arányokról van szó. A munka lapozgatása közben valamiféle természetes súlyeloszlást érez az ember. Természetesen dominálnak a magyarsággal – a szó a legtágabb értelemben véve – szorosabb, emínter kapcsolatban álló diszciplínák és szakok. Még a természettudományok köréből is inkább csak a kultúrhistoriai érdekességűek kaptak helyet, és természetesen dominál az egész Kárpát-medencére, az itt élő magyarságra vonatkozó kiadványhalmaz: a szépirodalom területén a határon túli magyar írók és költők munkái, a néprajzi, nyelvészeti, kisebbségkutatósi művek stb. Igen jelentős a történelmi munkák listája, és ezen belül kiemelkedő mennyiséggel szerepelnek a helytörténeti, helyismereti, falutörténeti, régióbemutató könyvek. Egyszerre tanúskodva a témakör (új)fént) és a szó legjobb értelmében vett divatosságáról, de talán arról is, hogy a leginkább helyi, helyhez kötött témák és művek iránti hatalmas és világszerte megnyilatkozó érdeklődés hazánkat sem kerülte el. A képzőművészeti kiadványok széles választéka másról árulkodik. E téren az lehet meglepő, hogy a klasszikus értékek, a kanonizált alkotók és oeuvre-jeik éppúgy viszik a prímet, mint a legújabb, sokszor bizony éppen nem népszerűnek, mindenki által elfogadottnak vagy elfogadhatónak tekintett munkák, a posztmodern alkotások. A támogatók nyilván úgy gondolják, hogy régi (klasszikus) és új (mondjuk posztmodern) korrelatív kategóriák, csak egymásra vonatkoztatva képviselhetik a mai kulturális trendet és problémaérzékenységet. Természetesen igen gazdag a vallási–vallásos munkák tömbje is. És a válogatás nemcsak egyaránt nyitott a legkülönbözőbb (persze főként történeti) egyházak irányában, de óvakodik az olyan munkák támogatásától is, amelyek *csak* a hívők egy-egy csoportját szólítják meg: a szűkebb értelemben vett vallási–lelki élet, a „kegyesség” istápolói–szolgálói. A legtöbb e körbe tartozó munka egyúttal történelmi, művelődéstörténeti, kultúrhistoriai alkotás is vagy legfőként éppen az.

A Magyar Kultúra Napja idején – persze a sok, korábbi években is nyugtázhatott kitűnő rendezvényen, előadáson, megemlékezésen (stb.) túl – két igen fontos nővummal is szolgált hát: megnyitotta a két nemzeti csúcsintézmény, a könyvtár és a múzeum bicentenáriumiát (e bicentenáriumiáról, persze a lapunknak megfelelő

aspektusból, még sokszor lesz szó a 3K hasábjain), és felmutatott – épp a könyvek, a könyvkiadás, a könyvtámogatás kapcsán – valami igen lényegeset a magyar kultúráról, a magyar kulturális örökségről. A kiadvány címe valóban sokatmondó: Nemzet, kultúra, örökség. (VK)

A könyvtárak változó szerepe az információs társadalomban*

A „könyvtár” szó tapasztalataim szerint általában pozitív visszhangot vált ki olvasójában (vagy hallgatójában), többnyire a nyugalom, a szórakozás, a kellemes gyermekkori olvasmányélmények érzete kapcsolódik hozzá. A közelmúlt néhány eseménye kapcsán azonban többször negatív értelemben került említésre a könyvtár, amely szakmai elfoglaltságom miatt rögtön megütötte a fületem. Az események önmagukban örvendetesk: nincs ma Magyarországon olyan gondolkodó ember, aki kétségbe vonná az újonnan létesített kormányzati portál vagy a felsőoktatási intézményekben közvetlenül hozzáférhető elektronikus folyóiratok jelentőségét. Mindkét eseményt kulcsfontosságúnak tartom, és nagyon jelentős lépésnek az oly sokat emlegetett információs társadalom felépítése szempontjából.

Hogy mégis megszólalok, annak oka a könyvtárak szerepének médiaértékelése ezen események kapcsán. A híradásokban többször szerepelt az a kitétel, hogy az új szolgáltatások használóinak többé „nem kell könyvtárba menniük”, hogy az interneten immár csokorba szedett információkat elérjék. A hírek azt sugalmazták, hogy íme, az információkra szomjazó embereknek egy kötöttséggel (a könyvtárba járással) kevesebbet kell teljesíteni, és akár otthonról is teljesen szabadon hozzáférhetnek bármilyen információhoz.

Tekintsük át, hogy ezzel a (részemről felületesebbnek gondolt) megítéléssel szemben milyen központi intézkedések történtek a könyvtári „rendszerváltás” érdekében.

Rendezett a könyvtárügy jogi szabályozása: az 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről, valamint a követő jogszabályok megnyugtató jogi hátteret biztosítanak a könyvtári rendszer működéséhez. Maga a törvény is határozottan megfogalmazza a könyvtári rendszer szerepét az információs társadalomban: rajta keresztül az információk szabadon, bárki számára hozzáférhetővé válnak, fenntartása a társadalom szempontjából stratégiai jelentőségű. A törvény elfogadása óta eltelt négy év során elkezdte működését az országos dokumentumellátási rendszer, amely közel hatvan könyvtár részvételével biztosítja a könyvtárközi dokumentumellátást és a könyvtári dokumentumok lelőhelynyilvántartását az ország egész területén. Érdekelte váltak a fenntartók könyvtáraik állománygyarapításában az érde-

---

* A cikk rövidített változata megjelent a *Magyar Nemzet* 2002. január 17-ei számában.

keltségnövelő központi támogatás révén, megszületett a könyvtárosok kötelező továbbképzését szabályozó rendelet. A NKÖM kidolgozta a könyvtárakra vonatkozó telematikai fejlesztés koncepcióját, és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával elindult a könyvtárak ellátása számítógépekkel, könyvtári szoftverekkel és internetkapcsolattal.

A Miniszterelnöki Hivatal Informatikai Kormánybiztossága 2001 tavaszán körvonalazta a nemzeti információs társadalom stratégiáját, amelynek kultúra programja szintén jelentős mértékben számol a közgyűjtemények, ezen belül könyvtárak munkájával. A stratégia irányaihoz több ponton kapcsolódó Széchenyi Terv már kiírt pályázata (SZT-IS-2) pedig konkrét módon arra irányult, hogy a nyilvános könyvtári jegyzékben szereplő megyei, városi, nagyközségi és a fővárosi kerületi közművelődési könyvtárak kialakíthassák esetleg még hiányzó internetkapcsolatukat, és megfelelő számítógépes infrastruktúrát szerezhessenek be. Sőt – és ezt a pályázat nagyon pozitív részének érzem – sajtóságos „árulkapcsolással” a kiírás internetes szaktanfolyamok elvégzésére ösztönzi a könyvtárosokat, hogy valóban az internetes információszerzés szakembereivé váljanak, és megszerzett tudásukat a könyvtári látogatók széles körének képzésére fordítsák.

A könyvtárak információ- és kultúráközvetítő szerepének támogatása véleményem szerint ma Magyarországon a központi törekvések szintjén megfelelő hangsúllyal szerepel, szemben a média által sugalmazott internet szörfölés preferálásával, ami egészen más megközelítést jelent.

A kérdés persze az, hogy ki és milyen céllal navigál az interneten. Meg kell különböztetnünk a szórakozást, a szabad információkeresést, a chatelést a professzionális célú információk keresésének és felhasználásának körétől. Míg az előbbi esetben a könyvtárak – tekintettel a magyarországi otthoni számítógéppark viszonylagosan alacsony számára – elsősorban az eszközöket és a környezetet biztosítják, a professzionális információk közvetítésében jóval nagyobb szüksége van a használónak a könyvtáros, az információs szakember segítségére.

Azok, akik rendezett információk megszerzésére szeretnék az internetet használni, bizony zavarba jönnek a böngészőn feltett kérdéseikre ezrével özönlő válaszok láttán. Melyik a fontos? Mire is van valójában szükségem? – vakarja a fejét az eltévedt szörfölő, és ha nem akar órákat vagy esetleg napokat eltölteni a kérdés finomításával, elavult vagy nem létező weblapok átnézésével, akkor végül mégiscsak könyvtáros-információs szakemberhez fordul, aki tapasztalatai révén rövid időn belül megoldja a problémáját. Ráadásul ehhez nem is kell fizikai erőfeszítéseket téve begyalogni a könyvtárba, hanem elegendő egy e-mailt küldeni az Országos Széchenyi Könyvtár által koordinált internetes on-line referenz-szolgáltatáshoz, ahonnan 48 órán belül választ kap feltett kérdésére. Már ha ez lehetséges, és a válasz nem egy-két mondat, hanem mondjuk egy bibliográfia vagy irodalomjegyzék. Mert akkor bizony „bajban” van, és kénytelen elballagni a könyvtárba, hogy az eredeti dokumentumokat használva elégíthesse ki információéhségét. *És ez a könyvtár lényege: az információk rendezettségének és a dokumentumokhoz való hozzáférésnek a lehetőségek szerint legteljesebb biztosítása.*

A korábban már említett országos dokumentumellátási rendszer pedig abban segíti az olvasót, hogy a rendszer bármely pontján belépve megkapja a dokumentumot, hiszen azok a könyvtárközi kölcsönzés segítségével az ország minden részén hozzáférhetővé válnak.

Miért járnak ma az olvasók könyvtárba? A közelmúltban a holland Biblioservice Gelderland felmérést végzett a magyarországi közkönyvtárak használói körében egy országos közkönyvtári cselekvési terv megalapozása érdekében. A felmérés többek között vizsgálta a könyvtárlátogatás indokait is. A könyvtárba járás motivációi közül a személyes érdeklődés (tájékozódás, hobbi), a szórakozás és a tanulás emelkedik ki. Egy hasonló holland felméréssel összehasonlítva szembeötlő, hogy Magyarországon a közkönyvtárakban mennyivel erősebb motivációt jelent a tanulási célú látogatás (a kölcsönzött művek inkább tanulmányi céllal kerülnek az olvasókhoz, szemben a holland gyakorlattal, ahol döntő többségben szórakoztató irodalmat kölcsönöznek). Egy másik kérdés a könyvtári szolgáltatásokra irányult. Válaszaikban a használók rendkívül pozitív módon értékelték a könyvtárosok segítőkészségét, illetve a szolgáltatások minőségét. Az olvasók megítélése szerint tehát nem „kell”, hanem „jó” a könyvtárba járni. Hogy a felmérés magyar fordításából idézzek: „...amikor a könyvtár jellemzésére kérjük a használókat, túlnyomó többségük segítőkész, szolgáltató intézménynek érzi a könyvtárat.” A személyes kapcsolat, az emberi tényező tehát az egyik (ha nem az első) nagyon fontos „hozzáadott érték”, amely a könyvtárat szinte automatikusan az információáramlás központi helyszínévé avatja. A fentebb már említett IKB-pályázat egyébként a könyvtárakat a közösségi hozzáférés kiemelt helyszínéeként említi, amelyen keresztül a fejlesztések eredményei (ti. a beszerzett számítógépek által biztosított lehetőségek) több ezer könyvtárhasználóhoz érnek el.

Ilyen lehetőség többek között az egyre inkább elterjedő elektronikus teljes szövegű adatbázisokhoz való hozzáférés. Az elektronikus dokumentumok piacán a világ fejlettebb részében megjelentek azok a terjesztő cégek, amelyek – persze tisztességgel – üzleti haszon érdekében – összegyűjtik bizonyos témakörökben az elektronikus folyóiratokat, kézikönyveket, adatbázisokat stb., mentesítve ezzel a kiadókat a terjesztéssel együtt járó extra munkálatoktól. Ezek a cégek adatbázisokba szervezik a dokumentumokat, folyóiratok esetén digitalizálják azok régebbi évfolyamait, és megjelennek a kínálati piacon. A kereslet a dokumentumcsomagok tartalmától függ: általában tudományos értékű dokumentumok, folyóiratok alkotják egy-egy terjesztő kínálatát, hiszen elsősorban a tudományos kutatás és a felsőoktatás számára jelent hihetetlenül nagy könnyebbséget, ha az eddig drágán beszerzett papíralapú folyóiratokat teljes szövegű elektronikus dokumentumokkal helyettesíthetik. A megrendelők tehát főképpen az egyetemek és a tudományos kutatóhelyek, de ismerünk közkönyvtárak számára összeállított elektronikus szolgáltatócsomagokat is. A kutatóhelyeken belül a nyomtatott dokumentumokkal mindig a könyvtár foglalkozott, és ez így van az elektronikus dokumentumok esetében is: általában a könyvtárakban koncentrálnak a szakmai tapasztalat, amely a technikai információktól kezdve az adatbázis-kezelési ismeretekeken keresztül a dokumentumhasználati mérésekig szükséges a szolgáltatások közvetítéséhez az egyes felhasználók felé. Persze ahhoz, hogy a könyvtár képes legyen mindezen feladatok ellátására, a könyvtárosoknak alkalmazkodniuk kell a (nem csak Magyarországon) új helyzethez, meg kell tanulniuk a szolgáltatók rendszereinek egyedi használatát, hogy valóban a kutatók, egyetemi hallgatók segítségére lehessenek. Így a könyvtárakra hárul az a közvetítő szerep, amely valóban testre szabott információkhoz juttatja a felhasználókat.

Ahhoz, hogy a könyvtárak az információk birtokába jussanak, előbb meg kell állapodniuk a szolgáltatókkal. A megállapodás ún. licencszerződés-kötést jelent,

amelyben a felek meghatározzák a felhasználási feltételeket és jogokat, az adatbázisok hozzáférési módját, a szolgáltatás árát, a fizetés módját és még sok egyebet. A szerződés megkötését kemény üzleti tárgyalások előzik meg, hiszen – mint mindenütt a világon – az eladó és a vevő is a számára legelőnyösebb feltételeket igyekszik kiharcolni. Ezeken a tárgyalásokon elkerülhetetlen a könyvtáros szakemberek jelenléte, hiszen csak ők tudják megfogalmazni tapasztalataik alapján az olvasói igényeket, vállalni a szolgáltatások fogadásának és közvetítésének technikai hátterét, a használattal kapcsolatos mérések elvégzését stb.

Kevés ország van abban a helyzetben, hogy az elektronikus információkat tartósan központi támogatás segítségével szerezhessék be. Ez az örvendetes tény következett be, amikor az Oktatási Minisztérium a közelmúltban szerződést kötött az Elsevier kiadóval teljes szövegű, mintegy 1300 elektronikus folyóiratot tartalmazó szolgáltatáscsomagjának felsőoktatási és akadémiai felhasználásáról. (Nem akarok ünneprontó lenni, de a kedvezményezették közül hiányzik pl. az Országos Széchényi Könyvtár, az Országgyűlési Könyvtár, a nem akadémiai hálózatba tartozó valamennyi szakkönyvtár, hogy a közművelődési könyvtárak teljes köréről ne is beszéljünk...)

Ha nincs központi támogatás, akkor a könyvtáraknak a fokozódó igények nyomására maguknak kell megoldaniuk az elektronikus dokumentumok beszerzését, mert ha ez nem történik meg, jövőtehetetlen lemaradásba kerülnek az információs piacon. A fejlett országokban bevett gyakorlat, hogy a minél alacsonyabb ár elérése érdekében a hasonló profilú könyvtárak konzorciumokba tömörülnek, közösen képviselve érdekeiket. Mivel a konzorciumok hosszabb távú együttműködésre alakulnak, óhatatlanul szükségessé válik a tevékenységek összehangolása és stratégiai tervezése.

Az elektronikus dokumentumok megjelenése újabb kihívást jelentett a könyvtáros szakma számára, hiszen a nyilvántartás, az archiválás, az információk egységes visszakeresésének biztosítása mind-mind a hagyományos könyvtári tevékenység átértékelésére kényszeríti a szakmát világszerte. A Könyvtári Egyesületek és Intézmények Nemzetközi Szövetsége (IFLA) tevékenységében igen nagy és évről évre súlyosabb szerepet kap ez a téma, mint ahogy külön szekcióban foglalkoznak éves konferenciáikon a konzorciumok kérdésével is. Lépést tart tehát a szakma a változásokkal, és minden esélye megvan, hogy adottságait kihasználva meghatározó szereplője maradjon a tartalomiparnak.

Ez annál is inkább szükségszerű, mert a könyvtárak tevékenységében az információk közvetítésén túl (amelynek néhány összetevőjéről az eddigiekben szóltam) egyre hangsúlyosabbá válik az információs tartalmak szolgáltatása, amelynek alapja a katalógusok, majd az állományok digitalizálása, és ennek nyomán a virtuális, elektronikus könyvtárak létrejötte és térhódítása.

A kulturális örökség megőrzése (amelynek egyre jelentősebb összetevője lett a digitalizálás) világméretű igény, megvalósítására nagy nemzetközi programok jöttek létre. Az Európai Unió és az UNESCO több szinten nyilvánította ki a nemzeti kulturális örökségek elektronikus rögzítésének fontosságát, támogatásuk révén világszerte az elmúlt években kapott lendületet a közgyűjteményekben (nem csak könyvtárakban) folyó digitalizálás. A könyvtárak vonatkozásában ennek kezdő lépcsőfoka cédulakatalógusaik elektronikus rögzítése (az ún. retrospektív konverzió) hiszen ha a régi katalógusok nem érhetők el az interneten keresztül, ki-

esnek az információáramlásból. (Nem is beszélve az állományt helyben használók nehézségeiről, akik több katalógus párhuzamos használatára kényszerülnek az információk megtalálásáért.)

A retrospektív konverzió a már említett tematikai pályázatok támogatásával több nagykönyvtárban elkezdődött. Hogy ez milyen hatalmas munkát jelent, szerepeljen itt csak példaképpen, hogy az Országos Széchényi Könyvtár a katalógusdigitalizálásának előkészítésére pályázatot nyújtott be az Informatikai Kormánybiztossághoz, amelynek célja annak felmérése, hogy milyen módszerekkel és eszközökkel valósítható meg a teljes hazai könyvtermés bibliográfiai és katalógusadatainak adatházisba szervezése. Csak az előkészítés, a tanulmány megírása, a különböző keresőrendszerek kidolgozása kb. 8 millió forintba kerül. A nagy munka, amelynek nyomán mintegy 2 millió dokumentum válik elektronikus úton is visszakereshetővé, csak ezután kezdődhet, és mindenképpen egyszerű „nagyberuházást” igényel a magyar államtól.

Még kell jegyezmem, hogy a nemzeti könyvtár egészen speciális helyzetben van, hiszen sajátos egyensúlyt kell kialakítania tevékenységének hagyományos és modern része között. A nemzet könyvtárának ugyanis legalább olyan hangsúllyal kell képviselnie az örökség fizikai megőrzését és szolgáltatását, a tudományos kutatást, törzsállománya és különgyűjteményei révén az identitásmegőrző- és szolgáló funkciót, mint digitalizálási programja révén a világ információs hálózatához csatlakozást. Az előbbire ebben az évben jó alkalma nyílik az OSZK-nak: alapításának 200. éve a tudományos rendezvények, kiállítások jegyében telik el, remélhetően maradandó nyomot hagyva a magyar kulturális közéletben.

Jóllehet még számtalan összetevőjét felsorolhatnám a könyvtári „rendszer-váltásnak”, a könyvtárak szerepváltozásának, most mégis visszakanyarodnék a cikk elején említett személyes kapcsolat, valamint a közösségi hozzáférés jelentőségéhez. Bármennyire is tisztában vagyunk azzal, hogy az alkalmazkodás az új követelményekhez elengedhetetlen a könyvtárak fennmaradásához, nem véletlen, hogy példáim elsősorban az oktatási és tudományos könyvtárak köréből kerültek ki. Ezeknek az intézményeknek valóban létérdekük, hogy a lehető legkorszerűbb ismeretekkel lássák el használóikat, ez alapfeladatuk.

Van azonban a könyvtári rendszernek számtalan olyan szegmense, ahol a „rendszer-váltás” csak később válik láthatóvá, és azt hiszem, nagyon elszakadnánk a valóságtól, ha róluk nem tennék említést.

A Könyvtári Intézet 2001-ben vizsgálatot indított a kistelepülések könyvtári ellátásának felmérésére. A vizsgálat – többek között – kimutatta, hogy a kistelepülések esetében a közművelődési színtér a legtöbb esetben a könyvtárral egyenlő, és ott működik a legjobban, ahol a munkát végzők személye ezt lehetővé teszi. Azoké, akik a helyi társadalmon belül élnek, ismerik szokásait, képesek alkalmazkodni hozzá: tanítanak és szolgálnak. Miattuk nem „kell”, hanem „jó” könyvtárba járni. Lehet, hogy ezek a könyvtárak nem tartoznak a könyvtári „rendszer-váltás” élvonalába, de azt remélem, hogy mire „legyűrfik” hozzájuk a fejlődési folyamat, és szolgáltatásaik színvonala észrevehetően javul, a kiskönyvtárak (éppen úgy, mint a nagyobbak) megtartják azt a személyes kapcsolatot olvasóikkal, amiért nemcsak jó, hanem érdemes is könyvtárba járni.